

УДК 330.111

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Плахотнік О. О., д. е. н., доцент, професор кафедри економіки та організації виробництва Дніпродзержинського державного технічного університету, м. Дніпродзержинськ

Плахотнік О. О. Еволюція теорії і практики управління в умовах мережевої економіки.

Розглядаються питання, що пов'язані з дослідженнями передумов управління підприємствами у сучасних умовах господарювання. Відзначається зміщення акценту з вертикального управління на горизонтальне за рахунок розгалуження зв'язків як на рівні об'єднань, так і на рівні підприємств та їх підрозділів. Відзначаються переваги мережевих форм організації підприємств за рахунок інкорпорування знань та їх використання в найбільш рентабельних сегментах ринку. Проведено дослідження еволюції розуміння мережевого управління різними науковцями, виділено спільні риси та особливості тлумачення цієї категорії. Виділено етапи глобальних трансформацій в економіці, які пов'язані з появою мереж нової якості та форми. Розглянуто роль і значущість Інтернет-мережі, нових інформаційно-комунікаційних технологій на формування нового соціально-економічного порядку – глобального мережевого суспільства та мережевої економіки. Дослідження наукових джерел дозволило відокремити три підходи до аналізу мереж: структурний, топографічний та організаційний. Проведено класифікацію мереж за різними ознаками. Виділено основні відмінності мереж від інших форм управлінських структур, в тому числі і від гібридних. Робиться висновок про необхідність розробки нових механізмів управління сучасними підприємствами. В основі побудови підприємств і їх взаємодії один з одним лежить не вузька функціональна спеціалізація, а інтеграційні процеси в управлінській діяльності. Традиційні ієрархічні структури управління доповнюються численними горизонтальними зв'язками.

Plakhotnik Helen. Evolution of theory and practice of management in the conditions of network economy

Questions which are related to researches of pre-conditions of management enterprises in the modern terms of menage are examined. Displacement of accent is marked from a vertical management on horizontal due to the fork of connections both at the level of associations and at the level of enterprises and their subsections. Advantages of network forms of organization of enterprises are marked due to the incorporation of knowledges and their use in the most cost-effective segments of market. Research of evolution of understanding of network management different research workers is conducted, general lines and features of interpretation of this category are selected. The stages of global transformations in an economy, which are related to appearance of networks of new quality and form, are selected. A role and meaningfulness of Internetnetwork, new of informatively communication technologies and management conceptions, is considered on forming of new socio-economic order - global network society and network economy. Research of scientific sources allowed to separate three going near the analysis of networks: structural, topographical and organizational. Classification of networks is conducted on different signs. The basic differences of networks are selected from other forms of administrative structures, including from hybrid. Drawn a conclusion about the necessity of development of new mechanisms of management modern enterprises. In basis of construction of enterprises and their co-operation with each other narrow functional not specialization which rotined the defects in practice, but integration

processes, lies in administrative activity. The traditional hierarchical structures of management are complemented numerous horizontal copulas.

Плахотник Е. А. Эволюция теории и практики управления в условиях сетевой экономики.

Рассматриваются вопросы, которые связаны с исследованиями предпосылок управления предприятиями в современных условиях ведения хозяйства. Отмечается смещение акцента из вертикального управления на горизонтальное за счет разветвления связей как на уровне объединений, так и на уровне предприятий и их подразделов. Отмечаются преимущества сетевых форм организации предприятий за счет инкорпорации знаний и их использования в наиболее рентабельных сегментах рынка. Проведено исследование эволюции понимания сетевого управления разными научными работниками, выделены общие черты и особенности толкования этой категории. Выделены этапы глобальных трансформаций в экономике, которые связаны с появлением сетей нового качества и формы. Рассмотрена роль и значимость Интернет-сети, новых информационно коммуникационных технологий, на формирование нового социально-экономического порядка - глобального сетевого общества и сетевой экономики. Исследование научных источников позволило отделить три подхода к анализу сетей: структурный, топографический и организационный. Проведена классификация сетей по разным признакам. Выделены основные отличия сетей от других форм управленческих структур, в том числе и от гибридных. Делается вывод о необходимости разработки новых механизмов управления современными предприятиями. В основе построения предприятий и их взаимодействия друг с другом лежит не узкая функциональная специализация, а интеграционные процессы, в управленческой деятельности. Традиционные иерархические структуры управления дополняются многочисленными горизонтальными связками.

Постановка проблеми у загальному виді. Сучасна економіка є породженням інформаційної епохи і мережевого суспільства, яке характеризується одночасною трансформацією економіки, праці, зайнятості, культури, політики, державних інститутів, простору і часу. Мережеве суспільство засноване на новій, віртуальній економіці, у якій знання та інформація стають ключовими чинниками продуктивності та конкурентоспроможності. Вони є найважливішими складовими, що формують якість людських ресурсів, їх здатність використовувати сучасні технології і управляти новітніми інформаційними та економічними системами. [1]. Економічна криза загострила проблему вибору нових напрямів розвитку соціально-економічних систем на користь мережевого підходу. За мережевим підходом ринок є сукупністю окремих суб'єктів (учасників ринку), які шляхом постійної взаємодії продукують тривалі зв'язки, що характеризуються наявністю взаємної довіри та дозволяють знизити транзакційні витрати і створити підґрунтя для спільного використання ресурсів. Розробка концепції менеджменту підприємствами мережевої економіки, ефективних механізмів їх функціонування у нових умовах хазайнування потребують дослідження еволюції їх теорії і практики управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення, розвитку і формування мережевих форм організації розглядалися в роботах А. Аганбегяна, Л. Абалкіна, І. Ансоффа, Р. Блекуелла, Є. Голубкова, К. Келлі, М. Кінга, У. Купермана, П. Мініарда, С. Парінова, Р. Патюреля, М. Портера, Й. Рюег-Штюрма, Б. Фрідмена, М. Хіта та ін. Специфіку функціонування окремих видів економічних мереж досліджували у своїх роботах В. Андрієнко, Н. Апатова, А. Бабаєв, А. Бірюков, В. Горфінкель, В. Грязневич, А. Динкін, С. Дятлов, Д. Евтюхін, Д. Іванов, К. Кастелос, І. Миценко Р. Патюрель, В. Швандар та інші. Синергетичний і мультиплікативний ефект інноваційної діяльності розглянуто у роботах І. Булеєва, В. Гейця, П. Лапшина, О. Малафеева, А. Муравйова, Ю. Нікітіна та інших.

Наукові здобутки цих вчених відзначені певними результатами у дослідженнях виробничо-комерційних і інформаційних мереж, кластерних форм організації економічної

діяльності, нелінійних моделей інноваційної діяльності. Однак, в них практично не присутні комплексні дослідження специфіки інноваційних мережевих структур.

Мета статті – дослідити розвиток теорії і практики управління підприємств у нових умовах хазайнування, що характеризуються широкою розгалуженістю вертикальних і горизонтальних зв'язків.

Викладення основного матеріалу. Базовими умовами функціонування мережі виступають використання слабкості зв'язків, приєднання широкого числа об'єктів та опосередкований вплив. У відмінності від ієрархії, де міцність системи визначається жорсткими формами встановлення контактів, у мережі визначається широкою різноманітністю зв'язків. Тому поширення впливу у ієрархії здійснюється через сильні зв'язки без залежності від їх характеру, а у мережах через нестійкі слабкі позитивні зв'язки.

Мережеві форми організації підприємств дозволяють здійснювати інкорпорування знань і використання їх в найбільш рентабельних сегментах ринку. В умовах мережевої економіки має місце поширення об'єднань господарюючих суб'єктів з метою спільного виконання видів діяльності. Учасники об'єднання при цьому залишаються автономними, але використовують можливості, яких для окремо взятих суб'єктів не існує [2].

Все більш широке розповсюдження мережевих форм організації підприємств робить актуальним завданням економічної науки вивчення даного феномена. Багатоваріантність і складність зв'язків підприємств, що спираються на сучасні управлінські та технологічні рішення, визначають необхідність порівняльного вивчення різних мережевих форм. При цьому серед економістів немає єдиного розуміння, що являє собою мережева форма організації підприємств в цілому і чим вона відрізняється від інших форм організації, що мають місце в сучасному суспільстві.

Елементи мережевого підходу вперше були сформульовані в класичній соціології, а саме у теорії соціального обміну американського соціолога і представника необіхевіоризму Джорджа Хоманса. Його теорія ґрунтується на тому, що обмін соціальними і матеріальними ресурсами – фундаментальна форма людської взаємодії. Йдучи своїм корінням в різні наукові напрями, школа теорії соціального обміну сфокусувалась на дослідженні того, як сила взаємин індивідів і їх зусилля по досягненню балансу в обмінних відносинах впливають на моделі міжособистісної взаємодії [3].

Мережеві відносини в економіці пройшли досить тривалий шлях свого розвитку. Фактично на будь-якій стадії розвитку цивілізації вже існували мережеві структури. Тому розгляд їх еволюції, можна почати ще з періоду доіндустріального розвитку. Хоча варто зазначити і те, що саме інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) ХХ століття дали поштовх до різкого зростання ролі мереж в житті суспільства. У ряді сфер їх вплив є домінуючим. Етапи глобальних трансформацій в економіці пов'язані з появою мереж нової якості та форми (табл. 1).

У другій половині ХХ століття відзначається черговим стрімким розвитком мереж, масштабів та інтенсивності інформаційної взаємодії, пов'язаних з новим витком науково-технічного прогресу, застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій, інформаційною революцією. З появою та розвитком Інтернет-мережі, нових інформаційно-комунікаційних технологій, почали говорити про формування нового соціально-економічного порядку – глобальне мережеве суспільство та мережеву економіку. Саме в цей період зароджується ідея про нову форму господарювання – електронну мережеву економіку, що базується на широкомасштабному використанні інформаційно-комп'ютерних технологій і глобальних інформаційних мереж. У сучасних умовах розвитку використання мережевої форми організації набуває особливої актуальності за рахунок переваг та позитивних екстерналій, які надає впровадження мережевих форм у міжнародний бізнес. Томас А. Стюарт стверджує, що «для компаній, чиє головне багатство – інтелектуальний капітал, саме мережі, а не ієрархії, являються правильними організаційними конструкціями». Головною перевагою мережевих структур автор називає самовідтворюваність: «компанія з мережевою структурою здатна до самоорганізації: люди групуються навколо проектів, які необхідно здійснити» [4].

Таблиця 1 - Еволюція економічних мереж

Економічні мережі	1-й етап – протогенез	2-й етап – генезис	3-й етап – становлення та розвиток
Мережа залізниць	У 1825 р. побудовано першу в світі залізницю англійським винахідником Дж. Стефенсоном	Великі трансконтинентальні залізниці	Онлайн-система продажу залізничних квитків через інтернет
Мережа зв'язку	Перший прототип сучасного телефону запатентовано в 1876 р. американцем О. Белом	Інтернет-мережа, мобільний зв'язок	Електронний уряд
Ринок, як мережа обміну	Торгівельні відносини між цивілізаціями Єгипету, Греції, Риму	Світовий глобальний ринок	Електронна комерція
Фінансові мережі	Перші центральні банки виникли наприкінці XVII ст. (Шведський Ріксбанк в 1668р., банк Англії 1694р.)	Група Світового Банку (більше 187 країн-членів – співвласники)	Електронний банкінг, електронні гроші
Соціальні мережі	Термін «соціальна мережа» в 1954 р. ввів англійський соціолог Джеймс Барнс у збірці робіт «Людські стосунки»	Перша соціальна мережа з'явилась в Інтернеті в 1995 р. (Classmates.com).	Соціальні мережі в Інтер-неті: Facebook (> 69 млн. користувачів), Вконтакте (11 млн. користувачів) та Однокласники (> 14 млн. користувачів)

Такого ж погляду притримується Е.Р. Метелева, яка наголошує, що «ключовими особливостями мережевих структур є їх самовідтворюваність, відсутність сильно вираженої залежності від персонального складу учасників»[5]. На ряду з цим «мережева форма організації забезпечує усієї сукупності членів мережі і кожному учаснику окрему підвищену гнучкість та здатність оперативно виконувати завдання оптимальним чи близьким до оптимального засобом».

На думку науковців В.С. Катькало та В.Н. Шемракової суть мережевого принципу організації бізнесу полягає в заміні багаторівневих ієрархій кластерами фірм або спеціалізованих бізнес-одиниць, що координуються ринковими механізмами[6].

М. Райсс пояснює привабливість мережевих структур високими виробничими показниками, які обумовлені наступними факторами: компетентністю та ефективністю організаційної мережі. На його думку, до вирішення різноманітних задач залучаються найкращі партнери-виконавці, за рахунок чого досягається високопродуктивна компетентність [7].

Й. Рюегг-Штюрм та Л. Ахтенхаген наводять аргументи на користь мережевих структур: «традиційні ієрархічні і бюрократичні форми організації і управління у багатьох випадках не відповідають збільшеним вимогам до сучасних підприємств щодо їх спроможності до швидких змін, навчання і модернізації, тому особлива увага приділяється створенню мережеподібних внутрішньофірмових структур» [8].

Р. Патюрель у своїй праці «Створення мережевих організаційних структур» акцентує, що сильно ієрархізовані оргструктури поступаються місцем мережевим системам, які відображають зв'язки між елементами внутрішнього і зовнішнього середовища підприємств. Стратегічний підхід до управління мережами дає змогу знизити витрати і збільшити прибутки, сприяє прискоренню адаптації та пристосування підприємства до мінливої ситуації у зовнішньому середовищі.

Суб'єктами мережевої економіки виступають підприємства, що перебувають між собою в рівних відносинах без субпідрядності.

Суб'єкти економіки, утворені на основі мережевих структур, мають високу самоорганізацію, що означає створення та розвиток мереж «знизу вгору», а не «зверху вниз» з боку урядів, міністерств та інших повноважних органів. Формування такої якості взаємодії обумовлено особливостями самих суб'єктів цих відносин.

Мережеві форми організації та управління підприємствами мають наступні переваги на відміну від ієрархічних: освоєння нових знань і навичок відбувається краще в мережевій організації через збереження різноманітності процедур пошуку і забезпечення учасників більшим обсягом інформації; економічні переваги мережевої форми організації проявляються в зниженні транзакційних витрат у порівнянні з традиційною командно-ієрархічною формою; мережа зменшує невизначеність для підприємств, що до неї входять.

На думку С.В. Дегтярьова та А.А. Землякова «мережа надає особливу форму і характер координації елементів. Як організаційна структура вона володіє певними змістовними характеристиками», які у більшості випадків є її перевагами: вільний обмін інформацією між усіма учасниками мережі, що зменшує нерівномірність володіння нею. Провідну роль починає відігравати репутація; зниження транзакційних витрат і ефект синергії підвищують стійкість мережевих форм організації; наявність тривалих зв'язків між суб'єктами, оскільки мережева організація поєднує в собі рівноправні горизонтальні зв'язки (як в ринковій організаційній структурі) і тривалі зв'язки (як в ієрархічній структурі); здійснення інформаційного обміну напругу, оскільки кількість посередників між відправником інформації і її одержувачем мінімальна (а в ідеалі зовсім відсутня), то спотворення інформації також мінімальна.

Значним внеском досліджень у цій області став опис широкого спектру мережевих форм – спільних підприємств, об'єднаних правлінь, асоціацій, картелів, соціальних і персоналізованих мереж. На рис. 1 представлені різні форми взаємодії, що відносяться різними дослідниками до мереж, які не можуть іменуватися мережами в чистому вигляді.

Рис. 1. Форми міжфірмової кооперації

Дослідження наукових джерел дозволяє відокремити три підходи до аналізу мереж: структурний - передбачає, що «мережею називаються спеціальні організаційні структури управління локальною взаємодією». Головним інструментом структурного підходу є теорія графів. Її головними елементами є «вершини» (компанії або фірми – члени мережі) та «ребра» – зв'язки (інформаційні, управлінські, технологічні і ін.) між ними; топографічний –

при якому застосовуються класифікації, що враховують географічні, нормативні, соціальні та інші аспекти; організаційний - розглядаються міжфірмові мережі, як новий етап розвитку в еволюції організаційних структур управління підприємства: лінійна – функціональна – дивізійна – матрична – мережева. Аналіз теоретичних основ та особливостей розвитку мережевих підприємств дозволяє класифікувати мережі за ознаками, що представлено на рис.2.

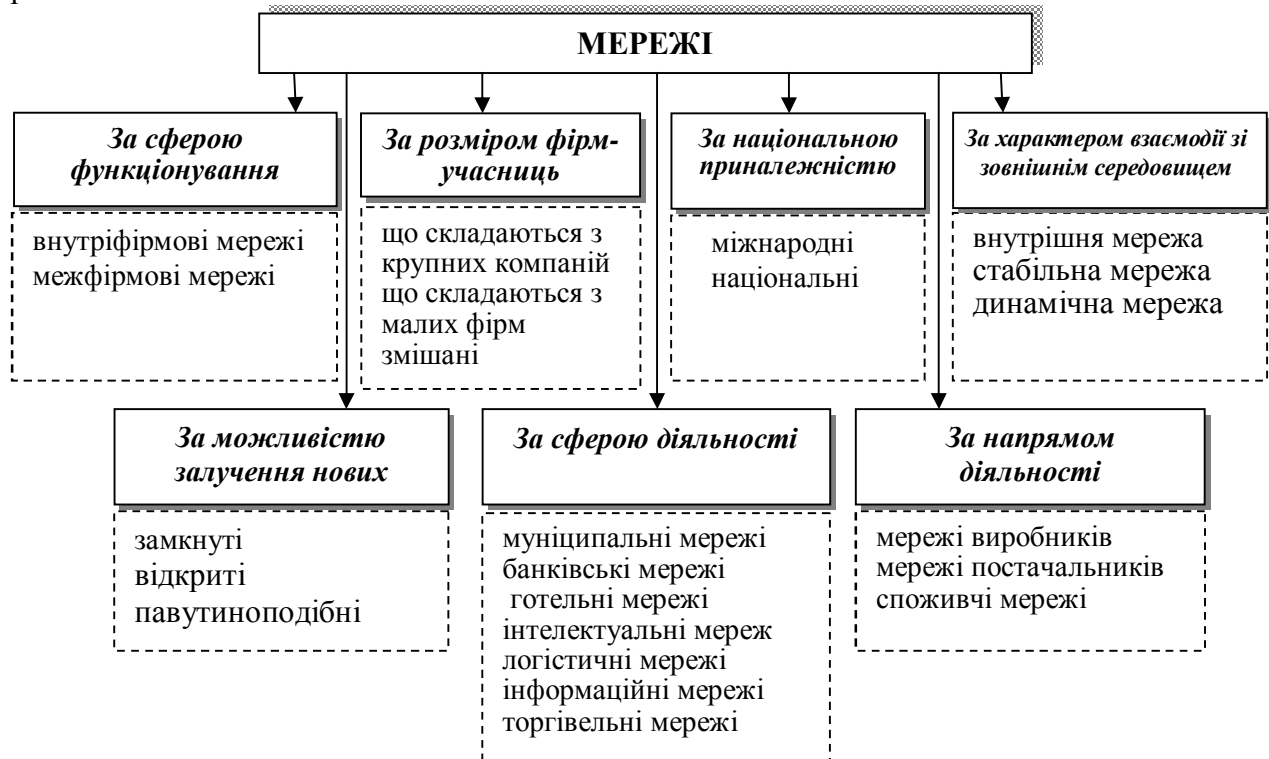

Рис. 2. Класифікація мереж
Таблиця 2 - Форми міжфірмових мереж

Критерій класифікації	Стратегічний альянс	Ланцюжок (мережа) створення цінності	Фокальна мережа поставок	Динамічна фокальна мережа	Віртуальна організація
Тип квазіінтеграції	Горизонтальна (з елементами вертикальної)	Вертикальна (з елементами горизонтальною)	Вертикальна	Вертикальна, горизонтальна	Вертикальна, горизонтальна
Співвідношення ступенів впливу	Фокальна (рідше поліцентрична)	Поліцентрична	Фокальна	Фокальна	Поліцентрична
Стабільність групи	Стабільна	Стабільна	Стабільна	Динамічна	Динамічна
Внутрішня конкуренція	Зазвичай, відсутня	Конкуренція можлива (горизонтальна)	За причетністю до лідера відсутня, припустима між постачальниками	За право виконання заказу	За приймання участі у проєкті
Вхід в мережу	Обмежений	Обмежений	Обмежений	Вільний	Вільний або обмежений
Розмір компаній	Як правило, великі, але може бути малі або середні підприємства	Усі типи підприємств	Один великий гравець і малі та середні підприємства	Зазвичай великий гравець і малі та середні підприємства	Малі та середні підприємства
Завдання кооперації	Поліпшення показників, інновації, розподіл ризику	Поліпшення ділових здібностей	Поліпшення ділових здібностей	Зростання, вибір найкращих послуг	Зростання (досягнення «віртуального розміру»), навчання

Таким чином, оскільки традиційні багаторівневі ієрархічні форми організації та управління не відповідають сучасним вимогам ринку та не витримують стрімких змін зовнішнього середовища підприємства усе частіше переходять до сучасних методів управління, які пов'язані з мережевою організацією бізнесу. Класифікація мереж дозволяє відокремити особливості взаємодії учасників мережі та дозволяє дослідити напрями їх функціонування. Для розуміння сутності мереж слід виділити їх основні відмінності від інших форм управлінських структур, в тому числі і від гібридних (табл. 2).

Мережевий характер економіки сучасних підприємств пред'являє нові вимоги до механізмів управління ними. Відхід від раціональної традиційної організації на користь мережевої, що базується на знаннях та інформації, здійснюється через зміну засад існування та функціонування підприємств. В основі побудови підприємств і їх взаємодії один з одним лежить не вузька функціональна спеціалізація, яка показала на практиці свої вади (збільшення числа рівнів управління, великий обсяг зусиль з координації тощо), а інтеграційні процеси в управлінській діяльності. Традиційні ієрархічні структури управління все більше доповнюються численними горизонтальними зв'язками.

Висновки. Отже, головними напрямками трансформації оргструктур підприємств є: переорієнтація з вузької функціональної спеціалізації до узагальнення в сутності та управління, його методів та підходів; відхід від бюрократії, жорсткої ієрархії, негнучкої формалізованості, відмова від строгого виділення функціональних і штабних ланок; зменшення кількості ієрархічних ступенів по причині надавання переваги мережі дрібних гнучких спеціалізованих підприємств, а не масштабним та вкрай централізованим організаціям; модифікація організації будови підприємства у форми з якомога меншою кількістю рівнів управління та превалюванням управління по горизонталі, як більш ефективного у порівнянні з управлінням по вертикалі; здійснення децентралізації низки функцій управління, передусім виробничих і збутових.

Список використаних джерел

1. Боткин О.И. Формирование и развитие региональной сетевой экономики: научное издание // О.И.Боткин, В.И.Некрасов, В.В. Рязун / Екатеринбург – Ижевск: Изд-во Института экономики УрО РАН, 2006. - 134 с.
2. Андриенко В.Н. Виртуальные образования компьютерных систем // В.Н.Андриенко /Новое в экономической кибернетике: Модели виртуальных образований экономических объектов / Сб. науч. ст. под общ. ред. Ю.Г.Лысенко. - Донецк: ДонНУ, № 3, 2001.
3. Homans G. C. Social behavior: Its elementary forms/G. C. Homans / N.Y., 1961. – 404 p.
4. Стюарт А.Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / А.Т. Стюарт. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.; С. 258.
5. Метелева, Е. Р. Разработка теоретико-методологических положений сетевого подхода [Текст] / Е. Р. Метелева // Известия Иркутской государственной экономической академии. – 2008. – № 3 (59). – С. 69-72; с. 71.
6. Катякало В.С., Шемракова В.Н. Сетевые стратегии гостиничного бизнеса. / В.С.Катякало, В.Н. Шемракова / Сетевые стратегии гостиничного бизнеса. - 2009.– 384 с.
7. Райсс М. Границы "безграничных" предприятий: перспективы сетевых организаций / М. Райсс // Проблемы теории и практики управления. – 1997. – № 1. – С. 92-97, с. 93.
8. Рюэгг-Штюрум Й. Сетевые организационно-управленческие формы – мода или необходимость? / Й. Рюэгг- Штюрум, Л. Ахтенхаген // Проблемы теории и практики управления. – 2000. -№6.- С. 68-72.

Ключові слова: управління, підприємство, мережева економіка, мережеві структури.

Ключевые слова: управление, предприятие, сетевая экономика, сетевые структуры.

Keywords: management, company, network economy, network structures.